

Prof. dr JÓZEF KOSTRZEWSKI
ur. 22. I. 1883 zm. 5. IV. 1959

Tematykę zagadnień, którymi zajmował się Prof. Kostrzewski obrazuje załączony spis prac. Większość ich należy już dzisiaj do klasycznych pozycji bibliograficznych z zakresu kliniki chorób zakaźnych. Nie sposób w niniejszym artykule szczegółowo omówić wszystkich nowych myśli, jakie Prof. Kostrzewski wniósł do medycyny, dlatego zwrócę uwagę tylko na to, co w swoich późniejszych wypowiedziach najczęściej podkreślał.

Prof. Kostrzewski wiele badań w latach 1920 do 1925 poświęcił bakteriologicznemu i serologicznemu opracowaniu czerwonki. Na ich podstawie stwierdził, że czerwonka jest jednostką określoną klinicznie, a nie bakteriologicznie.

Był zwolennikiem poglądu, że istotą większości zachorowań na dur brzuszny jest przestrojenie ustroju pod wpływem różnych czynników, zmieniające właściwości *B. coli*. To głęboko przyrodnicze ujęcie etiopatogenezy duru brzusznego wyjaśniało Prof. Kostrzewskiemu wiele zjawisk w zarówno odosobnionych, jak i tłumnych zachorowaniach.

Już w r. 1932 podał opis kliniczny nawrotowego duru wysypkowego. W późniejszych rozważaniach zastanawia się wprawdzie, czy te odosobnione przypadki zachorowań nie są durem szczurzym czy też pchlim, kończy je jednak uwagą, że gdyby takie ujęcie w przyszłości okazało się niesłuszne, to tym samym sprawa istoty sporadycznych zachorowań na dur wysypkowy nadal czeka rozwiązania.

Dzisiaj trudno ocenić, ile odkrywczych myśli mieści się w tych sformułowaniach wobec pewników, jakie współcześnie istniały w zakresie chorób zakaźnych.

Znane było stanowisko Prof. Kostrzewskiego wobec szczepień przeciwko wścieklicznie, jak również poglądy na istotę i działanie swoistych surowic odpornościowych. Sam Profesor podał ostatnio swoim współpracownikom, że za najlepszą swoją pracę uważa artykuł pod tyt. „Immuno- i proteino-terapia”, zamieszczony w nr 26 Pol. Gaz. Lek. w 1925 r. Zwraca w nim uwagę, że immunoterapia widzi w obcogatunkowym białku tylko *vehiculum*, którego używa celem wprowadzenia odpowiednich cech biologicznych. Kończy artykuł pytaniem: „Jakby się przedstawiała sprawa leczenia swoistego, gdyby w jego początkach myślą przewodnią kierowała nie ówczesna wiara w obojętność surowicy normalnej — ale gdyby podstawą jej był dzisiejszy pewnik co do potęgi urazu białka obcogatunkowego, wprowadzonego do ustroju drogą nienaturalną”.

W latach po II wojnie światowej swoje zainteresowania naukowe Prof. Kostrzewski przeniósł na zagadnienia biochemiczne z zakresu przemiany materii w chorobach zakaźnych. Wobec postępu w leczeniu wielu chorób zakaźnych dzięki wprowadzeniu antybiotyków pracę poświęcił głównie tężcowi. Rozwiązanie tego do dzisiaj w całym świecie niezwykle trudnego problemu leczniczego uważał za zadanie swoich ostatnich lat. Wynikiem tych badań było wprowadzenie insuliny do leczenia tężca, ujęcie patogenezy tężca jako zaburzenia gospodarki acetylocholiną oraz szereg prac z zakresu przemiany materii i gospodarki tlenem. Prof. Kostrzewski kończył III wydanie swojej monografii o tężcu.

Prócz pojedynczych opracowań z zakresu kliniki chorób zakaźnych, epidemiologii, metodyki badań, Prof. Kostrzewski napisał po kilka prac dotyczących czerwonki, duru wysypkowego, duru brzusznego, żółtaczk zakaźnej, błonicy, wściekliczyny, a ostatnio tężca. Wydał monografie: Czerwonka bakteryjna, Błonica, Dur brzuszny, O kilku ostrych chorobach zakaźnych, Tężec.

Wiele uwagi i pracy poświęcał ocenom podręczników. Zawierały one zawsze bezstronne uwagi oraz przepisy z własnego ogromnego doświadczenia. Prof. Kostrzewski upominał się w nich o cytowanie przede wszystkim polskich autorów i podnosił ich zasługi.

Tych kilka zdań to tyłko słupy miłowe, między którymi mieści się cały ogrom pracy naukowej i zasług niestrudzonego życia Prof. Kostrzewskiego.

Należałoby dobrze pamiętać ówczesną rutynę szpitalną oraz nastroje naukowe sprzed 40 laty, kiedy Prof. Kostrzewski zaczynał swoją działalność, aby można należycie ocenić, ile Mu zawdzięczamy z tego, co obecnie wiemy i co jest wprowadzone do Kliniki Chorób Zakaźnych. Był bowiem uczonym dwu okresów, dawniejszego — sprzed antybiotyków i drugiego — okresu osiągnięć w dziedzinie chorób zakaźnych po wprowadzeniu zarówno antybiotyków, jak i współczesnej profilaktyki. Stąd ogromne doświadczenie kliniczne i epidemiologiczne z tamtych czasów, stąd również niezwykle rozeznanie Prof. Kostrzewskiego w zagadnieniach, które mimo całego postępu nadal jeszcze pozostają nierozwiązane. Będzie zadaniem historyka uporządkować i utrwalić w nauce dorobek Prof. Kostrzewskiego; dorobek ten stanowi bowiem cały wielki rozdział w historii chorób zakaźnych w Polsce.

O Prof. Kostrzewskim jako lekarzu, a przede wszystkim człowieku, nie będę mógł napisać. Nie potrafiłbym się wyzbyć zbyt osobistych akcentów, jako jeden z tych, którzy z Profesorem od lat codziennie się stykali. Wszystko co w takich razach się pisze jest banalne w stosunku do osoby Profesora Kostrzewskiego. Odszedł człowiek, który całe swoje życie poświęcił chorym i nauce.

Bronisław Mach

SPIS PRAC PROF. DR JÓZEFA KOSTRZEWSKIEGO

1. O odczynie Cammidge'a (Przegląd Lekarski, 1909, Nr 29—30).
2. Über die violette Farbe bei haemolytischen Versuchen (Centralbl. f. Bakteriologie etc. I. Abt. Orig. Bd. 58, H. 3).
3. Szybki sposób oznaczania ciśnienia osmotycznego i ilości białka w moczu. — Wspólne z dr A. Edelmanem (Przegląd Lekarski, 1911, nr 46).
4. Odczyn Freund'a — Kaminerówny (Przegląd Lekarski, 1911, Nr 48).
5. Własności hemolityczne surowicy ludzkiej badane współcześnie na czterech rodzajach krwinek (Lwowski Tyg. Lekarski, 1912, Nr 49—50). To samo po niemiecku w Centralbl. f. Bakteriologie etc. I. Abt. Orig. Bd. Nr 68, H. I.).
6. Ein akuter Malleusfall beim Menschen mit positiver Blutkultur (Centralbl. f. Bakteriologie etc. I. Abt. Orig. Bd. Nr 77, H. 5—6).
7. Odczyn Wassermanna wykonany z surowicą krwi, płynem z jamy brzusznej i moczem tego samego chorego (Przegląd Lekarski, 1918, Nr 7. To samo po niemiecku w Centralbl. f. Bakteriologie etc. I. Abt. Orig. Bd. 80, H. 7).
8. Badania nad własnościami surowicy krwi osób uodpornionych przeciw wodowstrętowi (Przegląd Lekarski, 1918, Nr 50. To samo po niemiecku w Centralbl. f. Bakteriologie etc. I. Abt. Orig. Bd. 84, H. 2).
9. O durze plamistym (Przegląd Lekarski, 1919, Nr 40).
10. O durze plamistym (II) wspólnie z H. Smereczyńską (Przegląd Lekarski, 1920, Nr 1).
11. Krew chorych na czerwonkę pod względem bakteriologicznym i serologicznym (Przegląd Lekarski, 1920, Nr 7).

12. O durze plamistym (III) — (Przegląd Lekarski, 1921, Nr 1).
13. Krew chorych na czerwonkę pod względem bakteriologicznym (Przegląd Epidemiologiczny, T. I, z. 5, 1921).
14. Zachowanie się opon mózgowo-rdzeniowych wobec surowicy obcogatunkowej (Polska Gazeta Lekarska, 1922, Nr 14).
15. Krew chorych na czerwonkę pod względem bakteriologicznym (Medycyna Doświadczalna i Społeczna, 1923, T. I, 345).
16. Szczepienie gorączki powrotnej u chorych na porażenie postępujące (Polska Gazeta Lekarska, 1923, Nr 15 i 16).
17. O czerwonce (Polska Gazeta Lekarska, 1923, Nr 45).
18. Krew chorych na nosaciznę pod względem bakteriologicznym (Polska Gazeta Lekarska, 1924, Nr 31).
19. Krew chorych na czerwonkę pod względem bakteriologicznym i serologicznym (Polska Gazeta Lekarska, 1925, Nr 2).
20. Wspólnie z Gieszczykiewiczem. Surowica przeciwczerwonkowa w pracowni a w klinice (Polska Gazeta Lekarska, 1925, Nr 18).
21. Immuno- i proteino-terapia (Polska Gazeta Lekarska, 1925, Nr 26).
22. Wspólnie z Gieszczykiewiczem. Przypadek żółtaczki zakaźnej (P. G. L., 1925, Nr 44).
23. Leukocytoza u chorych na czerwonkę (P. G. L., 1926, Nr 1).
24. Czerwonka bakteryjna (monografia, str. 40). — Nakład Okręg. Związku Kas Chor. w Krakowie, 1927).
25. Wspólnie z Neugebauerową. Opony mózgowo-rdzeniowe a własności wyhodowanych bakterii (P. G. L., 1928, Nr 14).
26. Białko pod względem ilościowym w surowicy zdrowych i chorych (P. G. L., 1929, Nr 37 i 38).
27. Wspólnie z Bobrzyńskim. O chorych na *dermatomyositis* (P. G. L., 1930, Nr 3).
28. O durze brzuszny i jego zarazach (P. G. L., 1930, Nr 29 i 30).
29. Wspólnie z Ciechanowskim. W sprawie żółtaczki zakaźnej (P. G. L., 1930, Nr 49).
30. Wspólnie z Przybylską i Gołdowskim: Z badań nad białkiem surowicy krwi (P. G. L., 1931, Nr 38).
31. Wspólnie z Schlönvogtem. Przypadek posocznicy durowej (P. G. L., 1931, Nr 48).
32. O durze wysypkowym (P. G. L., 1932, Nr 29 i 30).
33. Bakteriologia na przełomie. Bakteriologia i Epidemiologia (P. G. L., 1933, Nr 27).
34. O zbawiennej postaci choroby posurowiczej (P. G. L., 1933, Nr 46).
35. Wspólnie z Bilekiem. Dur brzuszny w miastach Polski (P. G. L., 1934, Nr 22).
36. Wspólnie z Pawlikówną. O durze wysypkowym (P. G. L., 1934, Nr 49).
37. Reforma studiów lekarskich w Polsce (Lekarz Polski, 1934, Nr 9).
38. Wspólnie z Bilekiem. Błonica w miastach Polski (P. G. L., 1935, Nr 5).
39. O leczeniu surowicą przeciwbłoniczą (P. G. L., 1935, Nr 14).
40. Wspólnie z Bilekiem. Płonica w miastach Polski (P. G. L., 1935, Nr 34).
41. Choroba posurowicza a cierpienie zasadnicze (P. G. L., 1936, Nr 4).
42. O chorych na żółtaczkę zakaźną (P. G. L., 1936, Nr 10).
43. Wspólnie z Bilekiem. O szerzeniu się duru brzuszego (P. G. L., 1936, Nr 31).
44. Wspólnie z Bilekiem. O zbawiennym wpływie szczątkowej postaci choroby posurowiczej (P. G. L., 1937, Nr 6).
45. O leczeniu surowicą przeciwbłoniczą (II) (P. G. L., Nr 24).
46. Praca zawodowa a ostre choroby zakaźne (P. G. L., 1938, Nr 2).
47. Błonica (monografia, str. 40). (Nakład „Eskulap”, Warszawa 1938).
48. Dur brzuszny w miastach Polski (P. G. L., 1938, Nr 26).
49. W sprawie szerzenia się duru brzuszego (P. G. L., 1938, Nr 48).
50. Papuzica w Krakowie (Przegląd Lekarski, 1945, Nr 1).

51. Szpital św. Łazarza i Kliniki U. J. w czasie okupacji i na przełomie (Przegląd Lekarski, 1946, Nr 1).
52. Dur brzuszny (monografia), Kraków 1946.
53. O durze brzuszny na tle Krakowa i kilku innych miejscowości (Przegląd Lekarski, 1947, Nr 10).
54. W pilnej i ważnej sprawie. Dotyczy wścieklizny (Przegląd Lekarski, 1947, Nr 10).
55. Insulina w leczeniu chorych na tężec (wspólnie z Ciosińską i Kownackim) (Przegląd Lekarski, 1947, Nr 17—18).
56. O kilku ostrych chorobach zakaźnych (monografia, str. 232. Nakład PAU, 1947).
57. O leczeniu chorych na tężec (Przegląd Lekarski, 1948, Nr 5).
58. Badanie przemiany materii u chorych na tężec (wspólnie z Br. Machem, 1949) (Rozprawy Wydziału Lekarskiego P. A. U., T. X, str. 353).
59. 4 zagadnienia z zakresu chorób zakaźnych (Przegląd Lekarski, 1949, Nr 18).
60. Dur brzuszny — błonica — czerwotka (Przegląd Lekarski, 1950, Nr 11).
61. Badania przemiany materii u chorych na tężec (II). (Wspólnie z Br. Machem i Gajewskim) (Sprawozdania P. A. U., T. LL, Nr 3, str. 127, 1950).
62. „Gruźlica” płuc okazała się nosacizną (wspólnie z Legeżyńskim i Ratomskim) (Przegląd Lekarski, 1951, Nr 11—12).
63. Badania przemiany materii u chorych na tężec (III). Wspólnie z Br. Machem i Gajewskim (Rozprawy Wydziału Lekarskiego P. A. U., T. XII, Nr 14, 1952).
64. Ocena podręcznika pod red. St. Wszelakiego. Ostre choroby zakaźne. T. III (Przegląd Lekarski, 1952, Nr 11).
65. Tężec — zaburzeniem w gospodarce acetylocholiną (Rozprawy Wydziału Lekarskiego P. A. U., T. XIII, Nr 7, 1953).
66. Tężec (monografia) (P. Z. W. L., Warszawa 1954).
67. O odosobnionych zachorowaniach na dur wysypkowy (Przegląd Epidemiologiczny, 1955, Nr 1).
68. W sprawie uodparniania przeciw tężcowi. Ciała odpornościowe a zdrowienie (Polski Tygodnik Lekarski, 1955, Nr 19).
69. Czym jest spowodowana różnica skuteczności surowicy przeciwteżcowej zależnie czy ją użyto jako środka zapobiegawczego czy leczniczego (Polski Tygodnik Lekarski, 1955, Nr 36).
70. O działaniu jadu tężcowego (Zeszyty Problemowe Nauki Polskiej P. A. N., 1955, Zeszyt IV).
71. Ocena podręcznika pod red. St. Wszelakiego. Ostre choroby zakaźne. (Tom II—IV. *Pol. Arch. Med. Wew.*, 1955, Nr 5).
72. W sprawie uodparniania przeciw wściekliznie (Pol. Tyg. Lek., 1956, Nr 14).
73. Ocena książki Czernochwostowa. Epidemiologia (Pol. Tyg. Lek., 1956, Nr 4).
74. Sprawa odporności przeciw wściekliznie (Med. Weterynar., 1956, Nr 12).
75. Wspomnienie o Romanie Nitschu w związku z jego zapatrywaniami na przyrodę wirusa ustalonego (Przegląd Epidemiolog., 1957, Nr 2).
76. Tężec. Wydanie II. P. Z. W. L., Warszawa 1957.
77. Ocena książki M. Kacprzaka. Epidemiologia Ogólna (Pol. Tyg. Lek., 1957, Nr 11).
78. Ocena książki Parnas-Tuskiewicz. Brucelloza. Warszawa 1956 (Pol. Tyg. Lek., 1957, Nr 25).
79. Ocena książki St. Wszelakiego. Zarys Kliniki Chorób Zakaźnych. Warszawa 1954 (Biuletyn Główn. Bibl. Lek., 1957, Nr 10).
80. Ocena podręcznika St. Wszelakiego. Ostre choroby zakaźne. Tom I, str. 663. Warszawa 1956, P. Z. W. L. (w *P. Arch. Med. Wew.*, 1958, Nr I).
81. Wspólnie z Z. Skawińską, B. Machem, K. Dumańską. Oddychanie tkankowe w tężcu doświadczalnym (Patologia Polska, 1958, Nr 2).

82. Wspólnie z Br. Machem i Z. Skawińską. Oddychanie tkankowe u chorych na tężec (Pol. Arch. Med. Wew., 1958, Nr 10).
83. Kilka zagadnień z zakresu tężca (Pol. Tyg. Lek., 1958, Nr 39).
84. Ocena podręcznika pod red. St. Wszelakiego i W. Bincera. Ostre choroby zakaźne. Tom V. Warszawa, P. Z. W. L. 1957 (Biuletyn Głównej Biblioteki Lek., 1958, Nr 11).
85. Zaraza duru brzuszego w Domach Akademickich w Krakowie w 1957 r. (wspólnie z współpr. Kliniki) w redakcji Przegl. Epidem.